

1. INNLEDNING OG PROSJEKTBAKGRUNN

Steinar Solheim

Figur 1.1. Dagens E18 og tettstedet Rugtvedt sett fra toppen av Høgenhei. I venstre bildekant sees Stokkevannet. Rugtvedt er startpunkt for den nye traseen. Foto mot sør.

INNLEDNING

E18 Rugtvedt–Dørdal er et forvaltningsinitiert utgravningsprosjekt og er organisert som en del av Arkeologisk seksjons virksomhet ved Kulturhistorisk museum. Prosjektet ble etablert 1. juli 2013 og avsluttet 31. august 2016.

Prosjektet omfatter arkeologiske undersøkelser i sammenheng med Statens vegvesens utbygging av ny E18 mellom Rugtvedt og Dørdal i Bamble kommune i Telemark fylke (figur 1.1).¹ Veitraseen er 16,8 km lang, og tiltaket omfatter også anleggsveier og massedeponi.

Tiltaket berører 44 automatisk fredete kulturminner, hvorav 34 lokaliteter er utgravd (figur 1.2). Det er

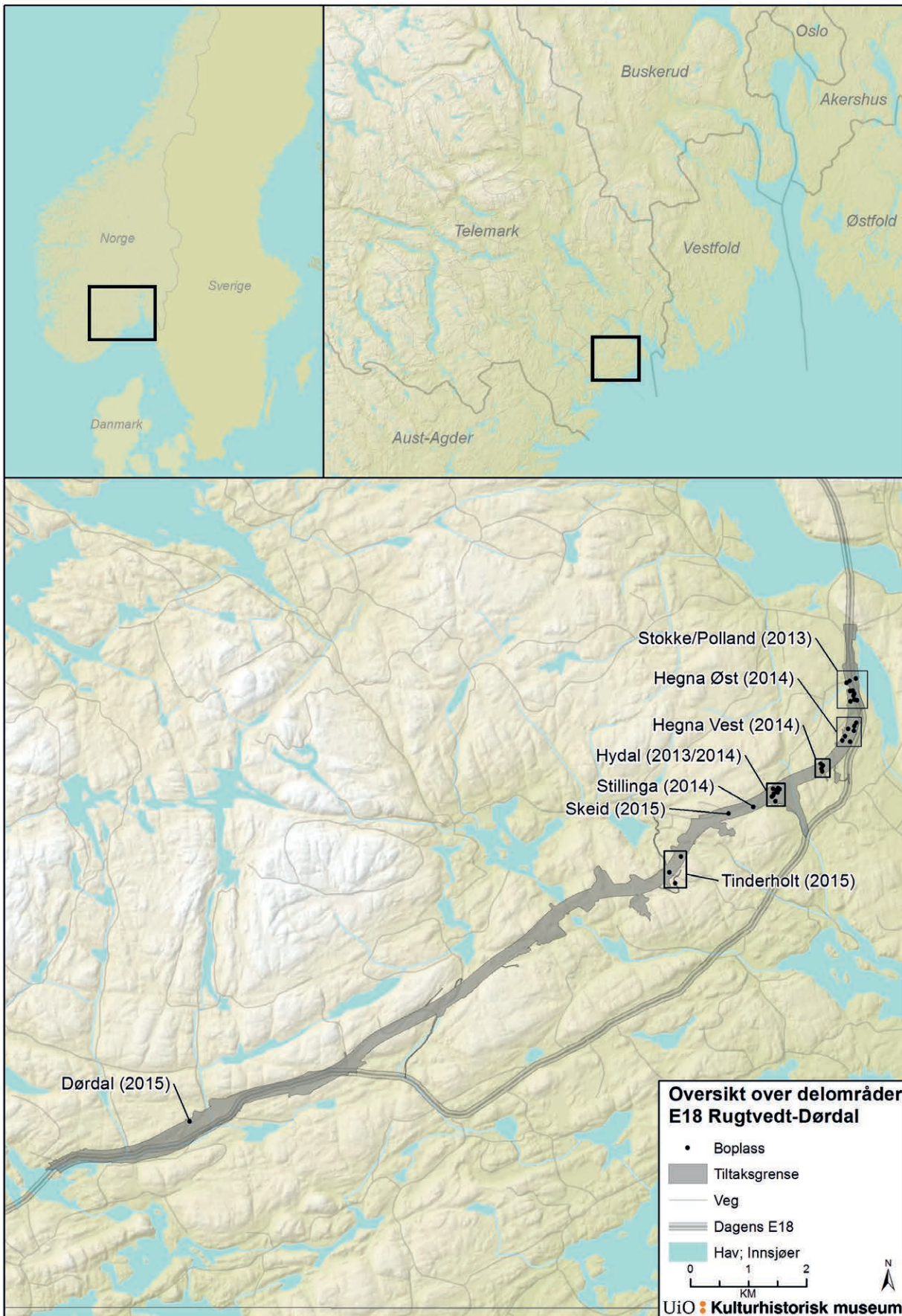
undersøkt 30 lokaliteter som er datert til steinalderen, og 4 som er datert til jernalderen og middelalderen.

Prosjektet har gjennomført tre utgravningssesonger i årene 2013–2015. Prosjektets overordnede mål er i henhold til lov om kulturminner å ivareta det vitenskapelige potensialet til de automatisk fredete kulturminnene som blir berørt av tiltaket. Prosjektets faglige målsetting har vært å utforske steinalderens kystlandskap.

PROSJEKTBAKGRUNN

Traseen mellom Rugtvedt og Dørdal er den første av to strekninger i Telemark hvor det skal bygges ny motorvei. Utbyggingsprosjektet er regulert av *Reguleringsplan for E18 Rugtvedt–Dørdal i Bamble*

1. I 2016 overtok Nye Veier AS ansvaret for utbyggingen av E18-strekningen.

Figur 1.2. Planområdet med den nye traseen for E18 gjennom Bamble. De undersøkte lokalitetene og delområdene er avmerket. Årstall angir når lokalitetene ble undersøkt.

kommune, vedtatt i Bamble kommunestyre 4. april 2013. Hovedmålsettingen med utbyggingen er å redusere kjøretiden på strekningen, bedre framkommeligheten samt å redusere ulykkesfrekvens og miljøproblemer langs dagens E18.

Hensynet til automatisk fredete kulturminner er blitt utredet av Telemark fylkeskommune, og det ble gjennomført registreringer innenfor planområdet i tre sammenhenger, i 2008, 2010 og 2011 (Meyer 2008; Demuth 2011; Olsen 2012). Det foreligger også en konsekvensutredning for kulturmiljø gjennomført av NIKU (SVV 2012). I 2013 ble det søkt om dispensasjon fra lov om kulturminner § 8 fjerde ledd for i alt 50 automatisk fredete kulturminner innenfor planområdet.

Bakgrunnen for det arkeologiske prosjektet er presentert i KHM's prosjektplan (Schülke og Lønaas 2013) og i to årsrapporter (Solheim (red.) 2013; Solheim og Rødstrud (red.) 2014). Det henvises til disse for ytterligere informasjon.

PROSJEKTPLAN OG PROBLEMSTILLINGER

Forut for alle utgravningsprosjekter ved KHM utarbeides en prosjektplan som regulerer faglige, administrative og økonomiske rammer for de arkeologiske undersøkelsene. Prosjektplanen for E18 Rugtvedt–Dørdal er utarbeidet av Almut Schülke og Ole Christian Lønaas (2013). Prosjektplanen inneholder opplysninger om bakgrunn for undersøkelsen, en landskapsbeskrivelse, kulturhistorisk status og metode samt problemstillinger, arbeidsopplegg og budsjett.

Resultatene fra Telemark fylkeskommunens registreringer og lokalitetenes beliggenhet i landskapet antyder at de fleste lokalitetene kunne dateres til steinalderen. Enkelte lokaliteter er datert til jernalderen og middelalderen. Lokalitetene ble ansett å kunne være kilde til ny kunnskap om kystsonen på mikro- og makronivå (Schülke og Lønaas 2013: 9).

Med utgangspunkt i rådende kunnskapsstatus og problemområder skissert i KHM's faglige program for steinalder (Glørstad 2006) ble følgende fokusområder definert i prosjektplanen (se også kapittel 3):

1. Lokaliteter i kystsonen – funksjonell, sosial og økonomisk dynamikk og mangfold
 - Kystnære eller strandbundne lokaliteter: forskjellige funksjoner og samfunnsmessig betydning (sosial, økonomisk, kommunikatív, kosmologisk, tafonomisk)
 - Sammenheng mellom menneskelige aktiviteter og steder (forskjellige former for romlig organisasjon, aktiviteter og avfallshåndtering)

2. Mennesker og kystsonen – variasjon og kontinuitet

- Kystsonens bruk: samtidig variasjon og diakron utvikling
- Kystmiljøets utvikling og utnyttelse, spesielt i forhold til ressurser og råstoffutnyttelse

PROSJEKTORGANISERING

Administrative forhold og retningslinjer

Det er utarbeidet regler for eksternt finansierte prosjekter og prosjektstyring ved KHM og UiO. I tillegg foreligger spesielle avtaler og styringsdokumenter for prosjektet.

- Retningslinjer for prosjektstyring ved KHM (10.12.2012)
- Prosjektplan med faglige, administrative og økonomiske rammer (25.6.2013)
- Avtale mellom SVV og KHM for gjennomføring av de arkeologiske undersøkelsene (3.7.2013)
- Mandat for styringsgruppen (28.8.2013)
- Avtale om faglige rettigheter og plikter (28.11.2013)

Budsjett

Prosjektets budsjett har vært kr 42 987 297 inkludert uforutsette utgifter. Regnskapet har vært ført sentralt ved KHM. Det er utarbeidet årsregnskap som er publisert i prosjektets årsrapporter (Solheim (red.) 2013; Solheim og Rødstrud (red.) 2014). Det er også blitt utarbeidet foreløpige regnskap og estimater for forbruk til SVV ved forespørsel.

Administrative forhold og organisering

E18-prosjektet har vært organisert under enhet for forvaltningsundersøkelser ved Arkeologisk seksjon, Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo. Museumsdirektøren ved KHM var øverste ansvarlig for prosjektet, og seksjonsleder samt prosjektkoordinator ved Arkeologisk seksjon har vært nærmeste overordnede. Prosjektkoordinator har hatt personalansvar for alle prosjektansatte. Prosjektleder har hatt ansvar for daglig arbeidsledelse og attestasjonsmyndighet. Administrative og økonomiske oppgaver er løst i samarbeid med personalet ved Arkeologisk seksjon og Seksjon for administrative støttetjenester ved KHM.

Det har vært ansatt en prosjektstab bestående av²

² Se kapittel 2 for ytterligere informasjon om prosjektstab.

- prosjektleder Steinar Solheim. Faglig og administrativ leder;
- prosjektmedarbeider Christian L. Rødsrud. Faglig ansvar for jernalderen og stedfortreder for prosjektleder;
- prosjektmedarbeider Jakob Kile-Vesik. Faglig ansvar for jernalderen og stedfortreder for prosjektleder (vikar for Rødsrud);
- prosjektmedarbeider Gjermund Steinskog. Ansvar for GIS og digital dokumentasjon;
- utgravningsleder Lucia Uchermann Koxvold. Ansvar for utvalgte lokaliteter;
- utgravningsleder Guro Fossum. Ansvar for utvalgte lokaliteter;
- utgravningsleder Anja Mansrud. Ansvar for utvalgte lokaliteter;
- utgravningsleder John Asbjørn Havstein. Ansvar for utvalgte lokaliteter.
- førsteamanuensis Almut Schülke, Kulturhistorisk museum, UiO (leder)
- professor Håkon Glørstad, Kulturhistorisk museum, UiO (til juni 2014)
- forsker Axel Mjærum, Kulturhistorisk museum, UiO (fra juni 2014 til mars 2016)
- professor Christopher Prescott, Institutt for arkeologi, konservering og historie, UiO
- professor Charlotte Damm, Institutt for arkeologi og sosialantropologi, UiT
- dr. Magnus Andersson, Arkeologerna, Statens historiska museer

Følgende personer har fungert som observatører:

- seniorrådgiver Bjørn-Håkon Eketuft Rygh, Riksantikvaren
- rådgiver Line Grindkåsa, Telemark fylkeskommune

Ved prosjektstart utnevnte museumsdirektøren en styringsgruppe som bestod av tre interne og to eksterne medlemmer. Gruppens sammensetning er faglig begrunnet og har fungert som faglig referansegruppe. Gruppen har også hatt et styringsmandat. Følgende personer har vært medlemmer i styringsgruppen:

Det vært ansatt 41 feltarkeologer i løpet av de tre feltsesongene (tabell 1.1).

I etterarbeidsfasen har flere personer vært ansatt for å gjennomføre ulike arbeidsoppgaver (tabell 1.2). I tillegg har Live Forsetløyken gjennomført en tre ukers praksisperiode på prosjektet i 2014 gjennom emnet «Arkeologisk praksis» (ARK 4180) ved IAKH, UiO.

Person	Stilling	År	Uker
Michal Adamczyk	Feltarkeolog	2014, 2015	15
Marie Amundsen	Feltarkeolog	2013, 2014	21
Martine Holst Askildt	Feltarkeolog	2014	2
Martin Baar-Dahl	Feltarkeolog	2013	7
Brynhildur Baldursdottir	Assisterende feltleder (GIS) / feltarkeolog	2014	16
Mikael Amadeus Bjerkestrand	Feltarkeolog	2015	7
Iselin Byggstøyl	Assisterende feltleder / feltarkeolog	2013, 2014	23
Julian Cadamarteri	Feltarkeolog	2013	4
Rossano Cherubini	Feltarkeolog	2013, 2014	24
Marta Chmiel	Feltarkeolog	2014, 2015	15
Gjermund Christensen	Feltarkeolog	2014, 2015	17
Dag-Øyvind Engtrø	Assisterende feltleder	2013	6
Live Forsetløyken	Feltarkeolog	2014	2
Claudia Arangua Gonzalez	Feltarkeolog	2014, 2015	20
Marit Green	Feltarkeolog	2015	6
Marianne Z. Grønstad	Feltarkeolog	2013	7
Cathrine Bru Guldberg	Feltarkeolog	2013	2
Nora Hansen	Feltarkeolog	2014	2
John Asbjørn Havstein	Assisterende feltleder / feltarkeolog	2013, 2014	17
Erlend Jørgensen	Feltarkeolog	2015	5

Person	Stilling	År	Uker
Anissa Gabriella N. Leerberg	Feltarkeolog	2014	2
Heidi B. Lund	Feltarkeolog	2013, 2014	22
Solveig Lyby	Feltarkeolog	2013, 2014, 2015	32
Aija Macane	Feltarkeolog	2014	10
Hilde Melgaard	Feltarkeolog	2013, 2014	17
Svein V. Nielsen	Assisterende feltleder	2014, 2015	26
Frida Espolin Norstein	Feltarkeolog	2015	7
Isak Roalkvam	Feltarkeolog	2013, 2014, 2015	13
Lene Mariann Rødal	Feltarkeolog	2014	1
Eirik Haug Røe	Feltarkeolog	2014	4
Josefine Sandvik	Feltarkeolog	2013	7
Anne Scheffler	Assisterende feltleder / feltarkeolog	2014, 2015	27
Heidi Strandman	Feltarkeolog	2013, 2014	27
Jon Atle Stålesen	Feltarkeolog	2014	8
Magnus Tangen	Assisterende feltleder	2013, 2014	27
Tuula Sharma Vassvik	Feltarkeolog	2014	2
Synnøve Viken	Assisterende feltleder	2013	8
Ingrid Bjerkeseth Vindvad	Feltarkeolog	2014	2
Torgeir Winter	Assisterende feltleder	2013, 2014	28
Judyta Zawalska	Feltarkeolog	2013, 2014, 2015	27
Kristine Ødeby	Feltarkeolog	2013, 2014, 2015	34

Tabell 1.1. Oversikt over arkeologene som har deltatt i prosjektets feltarbeid.

Person	Arbeidsoppgaver	2013	2014	2015	2016
Kristine Ødeby	Vask og behandling av prøver	1			
Marianne Z. Grønstad	Vask og behandling av prøver	1			
Claudia Arangua Gonzalez	Funnbearbeiding, HV2	4			
Svein V. Nielsen	Etterarbeid, Stillinga og Skeid		2	4	
Lotte Eigeland	Etterarbeid, HV3, HV4			5	6
Magnus Tangen	Diverse etterarbeid			3	
Total		6	2	12	6

Tabell 1.2. Personer utover fast prosjektstab som har deltatt i prosjektets etterarbeid.

FORSKERGRUPPEN «STEINALDERENS KYSTLANDSKAP»

KHM ved Almut Schülke har organisert og drifet forskergruppen «Steinalderens kystlandskap», som har vært tilknyttet forvaltningsprosjektet. Forskergruppen har vært forankret i Arkeologisk seksjon, og gruppens aktiviteter, som tar utgangspunkt i faglige problemstillinger i utgravningsprosjektets prosjektplan, er blitt koordinert av leder av styringsgruppen.

Målsettingen med forskergruppen er å løfte E18-prosjektets vitenskapelige potensial og resultater

ved å arrangere seminarer med nasjonale og internasjonale arkeologer. Forskergruppens oppgave har også vært å arbeide for en mer aktiv formidling av prosjektet i universitets- og forskningssammenheng. Videre har det vært et mål at forskergruppen skal integrere utgravningsprosjektet og dets problemstillinger i KHM's virksomhet. Det har vært gjennomført åtte arrangementer i tidsrommet 2013–2015, og en internasjonal workshop med tittelen «The Coastal Landscapes of the Mesolithic» er blitt arrangert i Oslo i november 2016.

REGISTRERTE OG BERØRTE KULTURMINNER

Planområdet er registrert i tre omganger, og registreringsstrategi og metode er omtalt i Telemark fylkeskommunes rapporter (Meyer 2008; Demuth 2011; Olsen 2012). Registreringene i 2008 ble opprinnelig gjennomført som en del av reguleringsplanarbeid for Stokke gård (Meyer 2008: 3). Området ble seinere innlemmet i reguleringsplan for E18. Registreringene som ble utført i 2010, omfattet planområde regulert til ny E18 i kommuneplan fra 1996 (Demuth 2011: 7). Registreringene var bestilt av Bamble kommune. Endelig trasévalg var ikke gjort på dette tidspunktet, og det ble derfor kun utført prøvestikking og overflaterregistrering (Demuth 2011: 3). Registreringene utført i 2012 omfattet endelig trasévalg vedtatt i Bamble kommunestyre i april 2012. Registreringene var bestilt av Statens vegvesen (Olsen 2012: 4). Planområdet avviker fra tidligere foreslått trasévalg, og det var derfor nødvendig med flere registreringer.

Samlet er 107 automatisk fredete kulturminner påvist innenfor traséalternativene, hvorav 87 er datert til steinalderen på bakgrunn av funn fra registreringen (tabell 1.3). 73 lokaliteter er beliggende innenfor planområdet, og Riksantikvaren har gitt dispensasjon fra lov om kulturminner for 44 lokaliteter med vilkår

om arkeologiske undersøkelser. 25 lokaliteter skal bevares med hensynssone og 4 er gitt dispensasjon fra lov om kulturminner uten vilkår om arkeologisk undersøkelse. KHM har vurdert kulturminnenes vitenskapelige verdi og på den bakgrunn nedprioritert eller omdefinert 9 av de påviste lokalitetene. Totalt er 35 lokaliteter prioritert for undersøkelse i KHM's prosjektplan (tabell 1.4; Schülke og Lønaas 2013).

De registrerte kulturminnene som er blitt berørt av utbyggingen, er datert fra tidligmesolitikum til jernalderen og middelalderen. Med utgangspunkt i lokalitetenes beliggenhet over dagens havnivå og forutsatt at de var strandbundet, kunne et lite flertall av steinalderlokalitetene strandlinjedateres til den eldste delen av mesolitikum og tidsrommet 9000–7500 f.Kr., mens de øvrige kunne dateres til 6300–3500 f.Kr. Størrelsen på steinalderlokalitetene varierte fra 60 m² til 1750 m², og de var lokalisert i utmark, gammel dyrket mark og dyrket mark.

Samtlige berørte steinalderlokaliteter bortsett fra ID 144941 er blitt undersøkt. Graden av undersøkelsene på de enkelte lokalitetene er blitt tilpasset prosjektets faglige problemstillinger samt lokalitetenes bevaringsgrad og informasjonspotensial. Åtte lokaliteter ble undersøkt i 2013, tjue ble ferdig undersøkt i 2014, og fem ble undersøkt i 2015 (tabell 1.4).

Kulturminne	Meyer 2008	Demuth 2011	Olsen 2012	Total
Steinalderlokalitet	12	47	28	87
Gravhaug		1		1
Gravfelt		1	1	2
Gravrøys		3	1	4
Flatmarksgraver			2	2
Bosetningsspor			1	1
Kullgroper		6	1	7
Hulvei			1	1
Tjærerenne		1		1
Åkerrein			1	1

Tabell 1.3. Oversikt over kulturminner registrert innenfor de tre registreringsprosjektene

Lokalitet	Datering, periode	Askeladden	C-nr.	Gård	Gnr.	Bnr.	Hoh.	Registrert areal	Funn	Areal, av-torvet	Areal, lag 1	Volum	Flate-avdekket	Ugravningsleder	År
Stokke/Polland 1	SM-TN	138156	59057	Stokke østre	24	4	26–27	850	8184	782	240	36,4	654	Koxvold	2013
Stokke/Polland 2	-	144941	-	Polland	23	3	32	300	-	-	-	-	-	-	-
Stokke/Polland 3	SM	116727	59058	Stokke	24	1, 2	36–39	697	4674	520	101	14,7	228	Fossum	2013
Stokke/Polland 4	SM	116721	59059	Stokke	24	1	33–34	140	75	-	5	1,6	-	Mansrud	2013
Stokke/Polland 5	SM	116722	59060	Stokke	24	1	34–37	1300	6717	1500	221	40,1	331	Mansrud	2013
Stokke/Polland 6	SM	116728					29–33	426							
Stokke/Polland 7	SM	116730	59061	Stokke	24	1, 2	33–35	523	99	531	19,25	4,9	363	Fossum/Havstein	2013–2014
Stokke/Polland 8	SM	116720	59062	Stokke	24	1	35–38	880	1851	743	122,25	16,3	534	Fossum	2013–2014
Stokke/Polland 9	SM	116724	59063	Stokke	24	2	29–31	367	2740	344	43,25	5,9	114	Fossum	2013
Hegna øst 1	SM	145401	59644	Stokke østre	24	3	36–37	60	1	-	4,75	0,9	-	Havstein	2014
Hegna øst 2	SM	145397	59645	Stokke østre	24	3	37–38	115	2600	127	105,25	16,7	146	Havstein	2014
Hegna øst 3	SM	138181	59646	Stokke østre	24	4	37–39	680	71	-	13,5	1,4	577	Havstein	2014
Hegna øst 4	SM	147457	59647	Stokke østre	24	3	34–36	600	353	331	46	5,4	277	Havstein	2014
Hegna øst 5	MM (Neo, YJA)	138163	59648	Hegna	22	2	44–49	1060	16 332	718	283	39,7	712	Havstein	2014
Hegna øst 6	MM	138160	59649	Hegna	22	2	55–58	480	331	343	119,75	15,7	377	Havstein	2014
Hegna øst 7	SM	146129	59650	Stokke østre	24	3	40–43	330	2119	453	54	7,4	205	Havstein	2014
Hegna vest 1	MM (Neo, BA)	138264	59651	Rugtvætt sør	21	2	60–62	1000	6110	1061	514	64,4	1196	Fossum	2014
Hegna vest 2	MM (Neo, BA, YJA)	138262	59652	Ris	39	1	60–64	1750	2012	1850	273	35,1	1685	Fossum	2014
Hegna vest 3	MM	138263	59653	Ris	39	1	57–60	415	8446	448	162,5	23,2	454	Fossum	2014
Hegna vest 4	MM	145400	59654	Ris	39	1	54–57	450	8701	504	117	14,2	367	Fossum	2014
Hydal 1	JA	145360	59064	Hydal	40	1	-	-	4	3276	-	-	-	Kile-Vesik	2013
Hydal 2	JA-MA	138166, 138177	-	Hydal	40	1	-	-	49	-	-	-	-	Kile-Vesik	2013
Hydal 3	TM-MM	138175	59655	Hydal	40	1	76–78	210	1284	311	97	17,2	146	Koxvold	2014
Hydal 4	TM-MM (JA)	138171	59656	Hydal	40	1	76–80	150	376	167	50	9,5	132	Koxvold	2014
Hydal 4	TM-MM	138171	59657	Hydal	40	1	-	-	-	-	-	-	-	Koxvold	2014
Hydal 5	Meso, BA	138159	59658	Hydal	40	1	76–77	280	10	0	15	1,5	317	Koxvold	2014
Hydal 6	Meso, Neo	138155	59659	Hydal	40	1	77–79	155	185	180	118	13,8	138	Koxvold	2014
Hydal 7	TM-MM	138148	59660	Hydal	40	1	73–74	152	344	227	90	13,8	119	Koxvold	2014
Hydal 8	TM-MM	138170	59661	Hydal	40	1	70–73	225	1195	251	99	20,2	168	Koxvold	2014

Lokalitet	Datering, periode	Askeladden	C-nr.	Gård	Gnr.	Bnr.	Hob.	Registrert areal	Funn	Areal, av-torvet	Areal, lag 1	Volum	Flate-avdekket	Utgravningsleder	År
Stillinga	JA	144943	59662	Bamble prestegård	41	1	-	-		960	-	-	960	Rødsrud	2014
Stillinga	JA	144943	59663												
Stillinga	JA	144943	59664												
Tinderholt 1	TM	145410	59983	Tveitan østre	50	1	97-99	225	521	310	82,5	10,9	104	Koxvold	2015
Tinderholt 2	TM	146871	59984	Bjerkeset-Øvre Tinderholt	48	4	104-107	230	595	214	80,5	9,4	107	Koxvold	2015
Tinderholt 3	TM	138151	59985	Korsveistykket	44	7	106-109	770	1317	735	263	30,9	578	Koxvold	2015
Skeid	TM	145173	59986	Skeid	41	1	93-94	150	425	149	67,25	10	121	Solheim/Nielsen	2015
Dørdal	TM	146146	59987	Fostvedt øvre	68	1	100-101	235	735	229	136	16,3	260	Havstein	2015
Samlet								15 205	78 456	17 264	3543	498	11 370		

Tabell 1.4. Oversikt over utgravde lokaliteter med nøkkeltall fra undersøkelsene